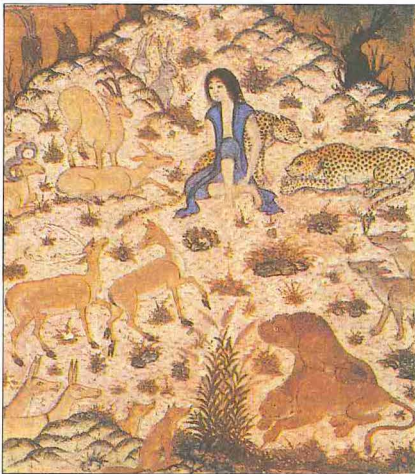

Urdu Edebiyatı. Leylâ ve Mecnûn hikâyesi İran ve Türk edebiyatlarında olduğu gibi Urdu edebiyatında da önemli yer tutar. Urdu yazarları tarafından Arapça kaynaklardan ziyade Farsça'dan aktarılan ve çeşitli şekillerde yön verilen hikâye Hint alt kıtasının âdet, gelenek ve kültürünün etkisi altında kalmıştır. Bu etki, Arap ülkesinde doğmuş Kays'a (Mecnûn) Hindî nisbesi verilerek Hindistanlı olarak gösterilecek dereceye varmıştır. Şeyh Ahmed Gucerâtî, sadece 540 beyti Hâfız Mahmûd Şîrânî tarafından bulunan bir Leylâ ve Mecnûn mesnevisini, Türk asıllı Gûlkünde (Golkonda) hükümdarı ve aynı zamanda Urdu şairi olan Muhammed Kuli Kutub Şah'a (1580-1596) sunmuştur. Ahmed Gucerâtî'nin oğlu Muhammed b. Ahmed Azîz, 1634'te kaleme aldığı Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesinden başka 1636'da Hâtifi'nin Farsça mesnevisini temel aldığı, ancak babasının şiirsel anlatımını da koruduğu *Leylâ u Mecnûn* mesnevisini yazmıştır. Bu mesnevîde kültürel çevre Hindistan'dır. Leylâ'nın tanımlanmasında da bu kültürel ayrıntılar yer alır.

Urdu edebiyatında yazılmış bir başka mesnevi Abdullah Vâiz b. İshak'ın 552 beyitlik *Leylâ u Mecnûn*'udur (1196/1782). Mesnevîdeki diğer menkıbeler ise hikâyenin tasavvufî yorumunu öne çıkarmıştır. Bunların dışında Leylâ ve Mecnûn konusunu işleyen mesneviler Mirza Muhammed Takî Heves Leknevî, Mîr Muhammed Hasan Tecellî ve A'zamüddeve Ser-ver Dihlevî tarafından kaleme alınmıştır. Mirza Muhammed Takî Heves'in 1798-1814 yılları arasında yazdığı mesnevi yak-

Mecnûn'u çölde hayvanlarla tasvir eden bir minyatür (Nizâmî, *Hâmse*, TSMK, Hazine, nr. 786, vr. 126^b)

Mecnûn'un Leylâ'yı görmek için çölden kabilisine gelerek onun cadırı önünde düşüp bayılması gösteren minyatür (British Library, Or., nr. 405)

laşık 2000 beyitten meydana gelmektedir. Mesnevîde anlatılan konu bir aşk hikâyesi olmakla birlikte ayrıntılar ruhsal olmaktan çok fizikseldir. A'zamüddeve'nin *Seb'a-i Seyyâre*'sinde (1821-1822) yer alan yedi mesnevîden biri Leylâ ve Mecnûn'a aittir. Urduca'nın önemli şairlerinden Mîr Takî Mîr'in kız kardeşinin oğlu olan Tecellî, eserini yazarken Câmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unu esas almıştır. Giyân Çend Ceyn'in (Giyân Chand Jain) zikrettiği diğer mesnevîler arasında Azîzüddin Nâmî (1213/1798), Şah Muhammed Azîm Dihlevî (1214/1799), Mîr Ahmed Necîbüddin (1831) ve A'zam Dihlevî'nin mesnevîleri yer alır.

Nezîr Ekberâbâdî (Velî Muhammed), Leylâ ve Mecnûn konusunu mesnevi şeklinde değil "muaşşer" (her kıtası on mısra) olarak işleyen önemli bir şairdir. Şiirleri saray geleneğini yansıtmaya yanında halkla da irtibat kuran bir anlatım taşır. Nezîr drama yazıları yazmaya çalışmamışsa da dramatik hünerleri Leylâ ve Mecnûn dahil birkaç şiirde görülür.

Mutasavvîf yazarlar, Mecnûn'u varlığının acılarını tadan ve sonsuz varlıkla birleşmek için didinip duran ruhun temsili olarak ele alır. Velî Dekenî, "Der Na't-ı Hazret Hayrû'l-beşer" adlı kasidesinde ve XIX. yüzyılın en meşhur şairi Gâlib Leylâ ve Mecnûn hikâyesini çeşitli açılardan değerlendirerek sık sık referans verirler.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Leylâ ve Mecnûn teması tiyatro oyunları ve sinema filmlerinde de işlenmeye başlar. Bu hikâyeyi işleyenler arasında Nuservânjî Mehrvânjî Arâm, Mirza Muhammed Kâzım Afsun Murâdâbâdî, Mahmûd

Ahmed Revnak, Hâfız Muhammed Abdullah Fetihpûrî, Gulâm Hüseyin Zarîf, Seyyid Kâzım Rizvî Allahâbâdî ve Muhammed Azîz Ahmed Han Leknevî gibi şahsiyetler anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Seccâd Haydar, *Hayâlistân, Hikâye-i Leylâ o Mecnûn*, Aligarh 1932, s. 163-190; Seyyid Mes'ûd Hasan Rizvî Edîb, *Urdu Drame Aur Stage, İbtidâ'î Daur ki Mufaşşal Târîh*, Leknev 1957, s. 35, 49, 51, 54, 56, 58, 79, 95; Abdülâlim Nâmi, *Urdu Theatre*, Karaçi 1962, s. 5-15, 54, 78-79, 85-86, 136-137, 141-142, 333-334; Seyyid Muhammed Akil, *Mesnevî ka İrtikâ Şumâli Hind*, Allahâbâd 1965, s. 398-405; Vâhid Kureyşî, *Mektebe-i Edeb-i Cedîd*, Lahor 1965, s. 163-188; Giyân Çend Ceyn, *Urdu ki Naşrî Dâstânen*, Karaçi 1969, s. 666-683, mensur eserler için bk. s. 201-202, 338-361, 668, 707-708; Hâilurrahman Dâvûdî, *Urdu ki Qadim Manzûm Dâstânen*, Lahor 1967, s. 3-6, 81-84, metin, 85-148; Mürettebâ Seyyid İmtiyâz Ali Tâc, *Ârâm ke Drame*, Lahor 1969, s. 4-22; a. mlf., *Raunaq ke Drame*, Lahor 1969, s. 3-22; Muhammed Bâkır, *Urdu-i Qadim-Dekken Aur Pencâp Men*, Lahor 1972, s. 77-85; Azîz Leknevî, *Mirzâ Rusvâ*, Karaçi 1985, s. 8-128; Ebû Lays-i Sıddîkî, *Leknev ka Debistân-i Şâ'iri*, Karaçi 1987, s. 273-278, 302, 314, 316; Mâlik Hasan Aher, *Urdu Drame ki Muhtaşar Târîh*, Lahor 1990, s. 82, 113-114, 121-123, 126-127; Şeyh Gulâm Ali, *Leylâ Mecnûn Urdu-Havâş*, Lahor, ts., s. 2-60; R. A. Nicholson, "Mecnûn", *UDMİ*, XVIII, 587-588; J. A. Haywood, "Madj-nûn Laylâ", *El²* (Fr.), V, 1102-1103.

 HANIF FAUQ

LEYLÂ vü MECNÛN

(لیلی و مجنون)

Fuzûlî'nin
(ö. 963/1556)

aşk konulu ünlü mesnevisi.

Leylâ ve Mecnûn hikâyesini Türkçe olarak anlatan en güzel eserin Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u olduğu kabul edilir. Aruzun "mef'ûlü mefâilün fe'ülün" kalıbıyla 1535 yılında yazılan mesnevi mensur bir girişle (dîbâce) başlar. Tevhid, münâcât, mi'râciyye, na't, sâkinâme, Kanûnî Sultan Süleyman'a methiye, sebeb-i te'lîf gibi bölümlerden sonra Leylâ ile Mecnûn'un aşk hikâyesi lirik bir üslûpla anlatılır. Araya gazeller ve murabbalar da serpiştiren Fuzûlî, eserinin yazılış sebebini anlatırken İstanbullu birtakım şairlerin kendisinden bir Leylâ ve Mecnûn hikâyesi yazmasını istediklerinde bunu bir imtihan olarak kabul ettiğini ve eserini kısa zamanda yazıp bitirdiğini söyler. Fuzûlî'nin bahsettiği şairler Kanûnî'nin Bağdat seferine katılan Taşlıcalı Yahyâ Bey, Hayâlî Bey, Celâlzâde Mustafa Çelebi ve Üsküdarlı Aşk'dir.